

MAŁGORZATA SUCH-PYRCIEL

WSGE University of Applied Sciences
in Józefów, Poland

ORCID iD: 0000-0001-5435-1154

ANDRZEJ CZUPRYŃSKI

WSB University in Dąbrowa Górnicza,
Poland

ORCID iD: 0000-0002-0519-4989

JANUSZ FALECKI

Pomeranian University
in Starogard Gdanski, Poland

ORCID iD: 0000-0001-5139-7923

STOSOWANIE BADAŃ JAKOŚCIOWYCH W NAUKACH O BEZPIECZEŃSTWIE. CZĘŚĆ II

THE USE OF QUALITATIVE RESEARCH IN SECURITY SCIENCES. PART II

ABSTRACT

The assumptions of qualitative research in Poland are known, but mainly used in cultural anthropology, ethnography, sociology, psychology, and in the humanities, and less often in other cognitive areas where cognitive-theoretic assumptions resulting from the natural sciences are preferred. The aim of this article is to explain the essence of qualitative research in terms of its wider application, among others, in security sciences. Researchers in security sciences are skeptical about the results obtained from qualitative research, which, according to the authors of the article, results from the preference for facts parameterized in numbers or units of measurement, which in their opinion are indisputable. However, in safety science, numbers or units of measurement do not always accurately describe the nature of the problems being explained. The essence of security sciences is to explain facts, processes, phenomena and security systems in terms of the functioning of the security entity in the social environment, and therefore learning the determinants of security in terms of qualitative research methodology seems necessary, but does not exclude the use of other assumptions at the same time. Separately used qualitative, quantitative, empirical or mixed research methodologies make it possible to achieve a credible research result and thus get as close as possible to the scientific truth about the subject under study.

In the process of developing the article, the authors assumed that their research problem was to explain what is the essence of using qualitative research? To explain the problem, the method of examining the content of the literature on the subject and dialectical reasoning were mainly used, which were sufficient to explain the adopted problem and achieve the purpose.

This article is a review and refers to selected studies in which various authors explained the assumptions of conducting qualitative research in the represented disciplines. The authors are aware that the issues of conducting qualitative research are widely described in Western and domestic literature, especially in ethnology and cultural anthropology, sociological sciences, pedagogy, management and quality sciences, and psychology, and are interpreted differently depending on the discipline in which they are used. Hence, the article refers to selected assumptions that can be creatively used in security sciences.

Due to the need for extensive justifications and explanations, the article was divided into two parts. *The use of qualitative research in security sciences. Part I*, which includes *Abstract, Summary, Keywords, Introduction, Research assumptions, The essence of qualitative research* and *Features of qualitative research*, as well as a bibliography adequate to the published content. In the second part *The use of qualitative research in security sciences. Part II* contains the same elements as in the first part, because they refer to the entire article (*Abstract, Summary, Keywords*), *Hypotheses in qualitative research, Conclusion* (concerning the entire article) and a bibliography adequate to the published content.

The conclusions from the research indicate that some researchers in security sciences avoid conducting qualitative research as the main methodological assumptions, but use qualitative research methodology as a complementary one along with other approaches to obtaining facts. Even though researchers in security sciences refer to the research bases of neopositivism, reflectivism, rationalism, constructivism, and postmodernism, they do not notice or cannot justify their qualitative research results, forgetting that all knowledge of reality begins in Popper's third world and ends there by modifying the existing theory or creating an alternative one based on other paradigms.

The authors put forward the thesis that a comprehensive explanation of a specific problem in security sciences requires the use of mixed research methodology, adequate to the problem being explained, the research goal being achieved, the subject being researched and the hypotheses being verified. The authors argue that in the research process we do not test specific cognitive-theoretic assumptions, but through the diversity of their application we strive to achieve the most probable result.

KEYWORDS: *research methodology, qualitative research, security sciences*

STRESZCZENIE

Założenia badań jakościowych w Polsce są znane, ale głównie stosowane w socjologii, antropologii kultury, etnografii, psychologii, w naukach humanistycznych, natomiast rzadziej w innych obszarach poznawczych, w których preferowane są założenia teoriopoznawcze wynikające z nauk przyrodniczych. Celem opracowanego artykułu jest wyjaśnienie, w czym przejawia się istota badań jakościowych, w aspekcie szerszej możliwości ich zastosowania m.in. w naukach o bezpieczeństwie. Badacze odnoszą się w nich sceptycznie do uzyskanych wyników z badań jakościowych, co w przekonaniu autorów artykułu wynika z preferowania faktów sparametryzowanych w liczbach lub jednostkach miar, które w ich przekonaniu są bezdyskusyjne. Jednakże w naukach o bezpieczeństwie liczby lub jednostki miar nie zawsze właściwie opisują istotę wyjaśnianych problemów. Istotą nauk o bezpieczeństwie jest wyjaśnianie faktów, procesów, zjawisk oraz systemów bezpieczeństwa w ujęciu funkcjonowania podmiotu bezpieczeństwa w środowisku społecznym, a zatem poznanie uwarunkowań bezpieczeństwa w ujęciu metodyki badań jakościowych wydaje się konieczne, ale nie wyklucza stosowania jednocześnie innych założeń. Stosowane odrębnie metodyki badań jakościowych, ilościowych, empirycznych lub w ujęciu mieszanym pozwalają osiągnąć uwiarygodniony wynik badań, a zatem zbliżyć się maksymalnie do prawdy naukowej o badanym przedmiocie.

Autorzy w procesie opracowania artykułu założyli, że ich problemem badawczym jest wyjaśnienie, co jest istotą stosowania badań jakościowych. Do wyjaśnienia problemu stosowano głównie metodę badania treści literatury przedmiotu

oraz rozumowanie dialektyczne, które były wystarczające do wyjaśnienia przyjętego problemu i osiągnięcia celu.

Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowy i odnosi się do wybranych opracowań, w których wyjaśniano założenia prowadzenia badań jakościowych w reprezentowanych dyscyplinach. Autorzy zdają sobie sprawę, iż zagadnienia prowadzenia badań jakościowych są szeroko opisane w literaturze zachodniej oraz krajowej, zwłaszcza w etnologii i antropologii kultury, naukach socjologicznych, pedagogice, naukach o zarządzaniu i jakości, psychologii, i są różnie interpretowane w zależności od dyscypliny, w której są stosowane. Stąd w treści opracowania odniesiono się do wybranych założeń, które można w sposób twórczy stosować w naukach o bezpieczeństwie.

Artykuł, ze względu na konieczność stosowania obszernych uzasadnień i wyjaśnień, został podzielony na dwie części. W części pierwszej *Stosowanie badań jakościowych w naukach o bezpieczeństwie* zawarto *Abstrakt, Streszczenie, Słowa kluczowe, Wstęp, Założenia badawcze, Istota badań jakościowych* oraz *Cechy badań jakościowych*, a także adekwatnie do opublikowanej treści bibliografię. W części drugiej *Stosowanie badań jakościowych w naukach o bezpieczeństwie* zawarto *te same elementy co w części pierwszej, ponieważ odnoszą się do całości artykułu* („*Abstrakt, Streszczenie, Słowa kluczowe*”), ale treść skupia się na *Hipotezach w badaniach jakościowych*. Dodatkowo zawarto także *Zakończenie* (dotyczące całości artykułu) oraz adekwatnie do opublikowanej treści bibliografię. Takie rozdzielenie pozwala na zachowanie klarowności przekazu oraz dokładne i systematyczne omówienie istotnych aspektów problemu, zapewniając czytelnikom pełen i spójny obraz prezentowanego zagadnienia.

Wnioski z badań wskazują, że niektórzy badacze nauk o bezpieczeństwie unikają prowadzenia badań jakościowych jako głównych założeń metodycznych, natomiast stosują metodykę badań jakościowych jako uzupełniającą wraz z innymi podejściami do pozyskiwania faktów. Mimo że badacze nauk o bezpieczeństwie odwołują się do podstaw badawczych neopozytywizmu, refleksytywizmu, racjonalizmu, konstruktywizmu, postmodernizmu, to jednak nie dostrzegają lub nie potrafią uzasadnić swojego wyniku badań jakościowych, zapominając, że wszelka wiedza o rzeczywistości rozpoczyna się w trzecim świecie Poppera i w nim się kończy, dokonując modyfikacji zastanej teorii lub tworząc alternatywną, opartą na innych paradygmatach.

Autorzy postawili tezę, że całościowe wyjaśnienie określonego problemu w naukach o bezpieczeństwie wymaga stosowania metodyki badań mieszanych, adekwatnie do wyjaśnianego problemu, osiąganego celu badań, badanego przedmiotu oraz weryfikowanych hipotez. Uważają oni, że w procesie badań nie testujemy określonych założeń teoriopoznawczych, ale poprzez różnorodność ich zastosowania dążymy do osiągnięcia wyniku maksymalnie uprawdopodobnionego.

SŁOWA KLUCZOWE: metodyka badań, badania jakościowe, nauki o bezpieczeństwie

HIPOTEZY W BADANIACH JAKOŚCIOWYCH

W naukach społecznych hipotezy badawcze odgrywają kluczową rolę w ukierunkowaniu procesu badawczego i weryfikacji postawionych założeń. Choć tradycyjnie hipotezy kojarzone są głównie z badaniami ilościowymi, gdzie formułowane są jako precyzyjne, falsyfikowalne zdania dotyczące relacji między zmiennymi, to w nurcie jakościowym także pełnią istotną funkcję. W badaniach jakościowych hipotezy mogą mieć bardziej eksploracyjny i otwarty charakter, służąc do postawienia pytań badawczych oraz wprowadzenia teoretycznych oczekiwań, które można następnie weryfikować w toku analizy danych. W obu nurtach ich celem jest dostarczenie naukowo uzasadnionych odpowiedzi na kluczowe pytania badawcze, co przyczynia się do rozwoju wiedzy oraz lepszego zrozumienia złożonych zjawisk społecznych i problemów badawczych. W niniejszym artykule zostaną omówione podstawowe założenia i funkcje hipotez w badaniach społecznych oraz naukach o bezpieczeństwie, ze szczególnym uwzględnieniem ich specyfiki w podejściu jakościowym.

Postrzeganie procesu badań jakościowych w rozumieniu metody naukowej w każdej dyscyplinie naukowej jest inaczej interpretowane. Jest to związane z preferencjami danej dyscypliny co do założeń teoriopoznawczych. Według empirystów hipotezy powinny być formułowane tylko w takich procesach badań, w których można dokonać ich weryfikacji empirycznej. Przy takim założeniu ich analiza mogłaby nastąpić w przeprowadzonym doświadczeniu lub eksperymencie. Dość powszechnie przyjmuje się, że wyniki badań uzyskane w procesie poznania zmysłowego są wynikiem empirycznym, co budzi wątpliwości, ponieważ poznanie zmysłowe jest doznaniem przez badacza świata zewnętrznego za pomocą zmysłów, a nie przeprowadzonego doświadczenia lub eksperymentu. A zatem poprzez receptory poznania zmysłowego postrzegamy zewnętrzną odkrywaną rzeczywistość, ale do jej interpretacji niezbędne jest również poznanie umysłowe. Natomiast empirią jest wprowadzanie czynników zmian do badanego przedmiotu i efekt zaobserwowanej zmiany jest wynikiem badań empirycznych. W procesie poznania empirycznego niezbędne jest zaobserwowanie zmian w badanym przedmiocie spowodowanych czynnikiem zmiany. Stąd powszechne uznawanie doznania zmysłowego za empirię jest polemiczne i wynika z powszechności takiego przeświadczenia.

Prowadzenie doświadczeń i eksperymentów w naukach o bezpieczeństwie jest polemiczne, ponieważ odwzorowanie środowiska społecznego, w którym badacz zaprojektuje doświadczenie lub eksperyment, będzie nacechowane sztucznością, zatem można wnioskować, że wynik nie będzie oddawał istoty wyjaśnianego problemu, ponieważ będzie obciążony nierealnym środowiskiem badań. Organizowanie procesu badań przy założeniu, że pozyskujemy i interpretujemy dane według strategii jakościowej w różnych dyscyplinach naukowych, może być różnie interpretowane w aspekcie ich założeń teoriopoznawczych. Autorzy artykułu podkreślają, że w procesie badań nie chodzi o przetestowanie założeń teoriopoznawczych, a o wyjaśnienie tego, co wymaga wyjaśnienia. Efekt procesu badań powinien dostarczyć badaczowi przesłanek i argumentów do wyjaśnienia niewyjaśnionych problemów lub zweryfikowania dotychczas wytworzonej o nich wiedzy.

Teza, że w badaniach jakościowych badacz powstrzymuje się od zdefiniowania problemu i przedmiotu badań oraz hipotez (Gibbs, 2015, s. 13–14), nie może być traktowana jako dyrektywa metodologiczno-metodyczna, ponieważ specyfika określonej dyscypliny naukowej i jej przedmiotu zainteresowania poznawczego w jednych dyscyplinach pozwala stosować takie podejście, a w innych uznaje je za błąd metodologiczno-metodyczny. Natura wyjaśnianego problemu i dotychczasowy poziom wytworzonej o nim wiedzy pozwala badaczowi sformułować hipotezę lub z niej zrezygnować. W metodologii badań ugruntowanych (Glaser, 2009) problemy, cele i przedmiot badań oraz hipotezy są identyfikowane wraz z rozwojem procesu badań, ale nie oznacza to, że badacz przystępuje do eksperymentu bez żadnej wiedzy z tego obszaru. W antropologii kultury, etnografii, socjologii, naukach humanistycznych, gdzie odnajdujemy źródła badań jakościowych, takie podejście uznaje się za właściwe, ale nie oznacza to, że ten wzorzec metodyczny jest lub powinien być stosowany w innych dziedzinach, dyscyplinach czy specjalnościach naukowych. W istocie badacz zawsze odnosi się do rzeczywistości i do zastanej wiedzy o niej, ale efektem jego badań nie jest zmiana rzeczywistości, a wiedzy o rzeczywistości. W procesie badań nie weryfikujemy badanej rzeczywistości w pierwszym lub drugim świecie Poppa, ponieważ ona jest taka, jaka jest. Badacz poznaje rzeczywistość i w stosunku do niej weryfikuje teorie o niej zaliczane do trzeciego

świata. A zatem początek poszukiwania problemów oraz hipotez naukowych i ich wyjaśnienia sytuujemy w trzecim obiektywnym świecie (Popper, 2012, s. 96–98, 138–192). By weryfikować teorię o rzeczywistości, należy postawić hipotezę, która jest testowana w procesie badań, również w badaniach jakościowych, chociaż istnieją inne podejścia do kwestii stawiania hipotez, jeśli chodzi o zasadność oraz źródła ich formułowania.

W tradycyjnym modelu odkrycia naukowego, skopiowanym z nauk fizycznych, wymyśla się hipotezę, a następnie ją testuje. Ten model bywa z powodzeniem wykorzystywany w naukach społecznych z zastosowaniem metod ilościowych, lecz nie sprawdza się dla znacznej części projektów jakościowych, w których rozpoczęcie procesu badawczego z założoną hipotezą badawczą jest po prostu błędem: zaletą badań jakościowych jest ich eksploracyjny charakter, tj. docieranie do prawdy o ludziach w sposób często wykraczający poza to, co osoba opracowująca projekt badawczy sobie wyobraża, a także w sposób zorientowany raczej na rozumienie percepcji świata przez badanych, a nie poprzez abstrakcyjne kategorie pojęciowe. Dlatego w badaniach jakościowych niezbędne jest opracowanie ciekawych pytań badawczych, ale nie hipotez (Jemielnik, 2012a, s. X). W istocie można podzielać ten pogląd z zastrzeżeniem, że zaczniemy różnicować badania na odkrywcze i nieodkrywcze. Jeżeli formułujemy stanowisko, że zaletą badań jakościowych jest ich eksploracyjny charakter, to czymże są badania, jeżeli nie są wyjaśnianiem tego, co nie jest wyjaśnione i odkrywaniem tego, co dotychczas nie zostało odkryte. Sformułowanie *badania eksploracyjne* w rozumieniu języka polskiego jest pleonazmem, ponieważ każde badanie jest eksploracyjne. W procesie badania identyfikujemy problem naukowy, a zatem to, co wymaga wyjaśnienia, ponieważ zakres wyjaśnień w teorii jest oceniany jako niewłaściwy, sprzeczny lub nieadekwatny do rzeczywistości. Badanie oznacza poznawanie czegoś według procedur poznania naukowego. W nauce formułujemy hipotezy, by potwierdzić zakres teorii i jej zgodność z rzeczywistością lub zaprzeczyć i zmodyfikować teorię o badanym przedmiocie, albo wytworzyć nową alternatywną wiedzę negującą poprzednią. A zatem hipotez nie formułujemy na podstawie tego, co badacz wyobraża sobie o rzeczywistości, a na podstawie dotychczasowej wiedzy o badanym problemie i przedmiocie. Można –jak sugeruje P. Feyerabend – tworzyć nowe hipotezy, które nie są oparte na dotychczasowej wiedzy, ale nie wynikają one z niewiedzy,

a z krytycznego postrzegania rzeczywistości i dotychczasowej wiedzy, gdzie nie potwierdzamy lub nie zaprzeczamy dotychczasowej wiedzy, a konfrontujemy nowe założenia teoretyczne z rzeczywistością, a zatem weryfikowane są hipotezy, których treści nie wynikają z dotychczasowej wiedzy, a raczej z wiedzy dotychczas nieuznawanej w świecie nauki, czyli wynikają z paranauki (Feyerabend, 2021, s. 71–83). Feyerabend stawia tezę, że hipotezy sformułowane na podstawie dotychczasowej wiedzy nie zmieniają nic w teorii o postrzeganiu rzeczywistości, ponieważ mogą tę wiedzę zaprzeczyć lub potwierdzić, natomiast hipotezy oparte na paranauce mogą wносить nowe, innowacyjne treści do nauki, a zatem w tym rozumieniu dokonują w niej zmian paradygmatycznych.

W strategii jakościowej nie dokonujemy analiz statystycznych, ponieważ w opisie wyniku badań zwykle nie dysponujemy danymi w takiej formie, a zatem nie ma potrzeby badania istotności statystycznej zmiennych i hipotez zerowych. Stąd niektórzy badacze stawiają tezę negującą hipotezy, przypisując hipotezom tylko znaczenie statystycznej weryfikacji, co wydaje się zbyt dużym uproszczeniem.

Z punktu metodyki badań występuje różnica pomiędzy problemem naukowym, problemem badawczym a pytaniem badawczym (Glen, 2021, s. 145–155; Czupryński, Górniewicz, Kochańczyk, Kogut, 2024, s. 156–178; Niżnik, 1979, s. 28). Na pytania znajdujemy odpowiedzi w literaturze przedmiotu, a problemy wymagają ich wyjaśnienia w procesie badań naukowych, bez względu na to, czy stosujemy strategię jakościową, ilościową, empiryczną czy mieszaną. Stąd wydaje się, że stawianie hipotez jest zasadne z wyjątkiem sytuacji, kiedy w teorii problemu nie znajdujemy wiedzy o badanym przedmiocie i wówczas stosujemy metodologię badań ugruntowanych (Glaser, Strauss, 2009; Hammersley, Atkinson, 2000; Hensel, Glinka, 2012a, s. 89–113; Charmaz, 2014a, s. 707–746), ale wówczas stawiamy jako pierwotny cel poznawczy i badamy bliżej niezdefiniowany przedmiot, by stopniowo wyjaśniać jego istotę. Wówczas zasadne jest formułowanie wyjaśnień o niezdefiniowanym przedmiocie w ujęciu uniwersalnych funkcji nauki: deskryptywnej, eksplanacyjnej, diagnostycznej, prognostycznej, metodologicznej oraz systematyzującej (Ratajewski, 1993, s. 13–21). W trakcie procesu badań wyłaniają się i są definiowane kolejne elementy metody naukowej, ale to jest związane ze stosowaniem metodologii teorii ugruntowanej. *Zdarza się, że celem badań*

jakościowych jest potwierdzenie, obalenie, rozwinięcie czy uszczegółowienie pewnej systematycznej teorii w określonych warunkach – nie jest to jednak sytuacja częsta. Znacznie częściej zdarza się, że projektując badanie, przyjmuje się założenia i metody związane z określoną perspektywą teoretyczną. Umożliwiają one pojęciowe opanowanie świata i postawienie problemu, lecz niekoniecznie stawianie i testowanie hipotez (Stasik, Gendźwiłł, 2012a, s. 4). Takie założenie badawcze należy uznać za zasadne w przypadku – jak to podają cytowani autorzy – badania np. roli języka w społeczeństwie. O ile teza, że można stosować założenia badawcze zapożyczone z innych dyscyplin, jest zasadna, to jednak należy spełnić podstawowy warunek, a mianowicie należy dostosować zapożyczone założenia do własnej dyscypliny, wyjaśnianego problemu i badanego przedmiotu. Nie jest zasadne wprost przenoszenie założeń badawczych z innych dyscyplin bez ich dostosowania do uwarunkowań badawczych dyscypliny, w której zamierzamy je zastosować, na co zwracał uwagę już F. Bacon.

W naukach empirycznych, na których gruncie metodologicznym ukształtowały się nauki przyrodnicze i społeczne (Hempel, 2001, s. 7–10), stawiane są hipotezy, a ich treści oparte są na dotychczasowej wiedzy o rzeczywistości lub na paranauce. W procesie badań, pomimo różnych stanowisk w tym zakresie, istotne jest właściwe opracowanie i postrzeganie hipotez. Hipoteza jest założeniem naukowym, w którym identyfikujemy elementy wymagające przetestowania. Te treści, które badacz określa hipotezą, nabierają znaczenia hipotezy dopiero wtedy, gdy zaczynają być testowane. W procesie badań zostaje zidentyfikowany problem naukowy, zwykle zawężony do problemu badawczego, z którego wyjaśnieniem związana jest hipoteza jako jego treść wyjaśnienia. Pozyskując dane, nie weryfikujemy i nie testujemy problemu, a przewidywane jego wyjaśnienie. Takie podejście jest zasadne, ponieważ ten sam problem w ujęciu różnych dyscyplin naukowych oraz celu prowadzonych badań może zmierzać do wyjaśnienia różnych jego uwarunkowań. Zatem w procesie badań skupiamy się na zrozumieniu problemu badawczego oraz w jakim aspekcie zamierzamy go wyjaśnić i w takim ujęciu formułujemy hipotezy, które wymagają testowania. Takie podejście jest konieczne, ponieważ tylko wtedy badacz może zweryfikować kontekstowe lub całościowe wyjaśnienie problemu. Badacz ukierunkowuje swój proces badań na przetestowanie hipotez i na tej podstawie formułuje twierdzenia o różnym poziomie

ogólności, ponieważ (...) *rodzaj danych, jakie należy gromadzić, nie jest wyznaczony przez problem, który chcemy rozwiązać, lecz przez odpowiedź, przyjmowaną przez badacza na próbę* (...) (Hempel, 1968, s. 25) w formie hipotezy. Takie podejście badawcze wynika z indukcjonizmu, ale raczej nie jest zasadne nazywanie tego metodą indukcyjną (Hempel, 1968, s. 27–29), jak twierdzą niektórzy badacze.

Przyjęte wstępne rozwiązanie tak długo jest hipotezą badawczą, dopóki badacz nie uzyska przeświadczenia o zasadności szczegółowych wyjaśnień i dopiero po ich sformułowaniu i ponownym przetestowaniu hipoteza nabiera znaczenia naukowego. Należy podkreślić, że w naukach o bezpieczeństwie proces testowania hipotez nie zawsze jest pełny i dostrzega się, że badacze kończą proces badań po wstępnej weryfikacji hipotez, a zatem ich uogólnienia i twierdzenia mają jakieś znaczenie twierdzeń szczegółowych, o których pisał F. Bacon, ale nie zawsze nabierają cech twierdzeń ogólnych, a zatem nie mają znaczenia teorii naukowej, a znaczenie teorii szczegółowej adekwatnej tylko do tego problemu, celu i przedmiotu badań. Takie postrzeganie procesu badań nie neguje zasadności jego prowadzenia, a tylko wskazuje, że wytworzona wiedza ma charakter kumulatywny, a nie rewolucyjny (Kuhn, 2009, s. 31–84, 165–233), ponieważ nie wnosi nowych paradygmatów poznawczych lub przedmiotowych do teorii problemu. W naukach o bezpieczeństwie można interpretować rzeczywistość bezpieczeństwa w aspekcie uniwersalnych funkcji nauki według Ratajewskiego, ale poszerzonych o funkcję utylitarną, ponieważ nauki o bezpieczeństwie mają cechy nauk stosowanych.

Naukowcy wskazują różne źródła formułowania hipotez i nie oznacza to, że któreś z nich jest bardziej wartościowe, ponieważ to wynika z wytworzonej wiedzy o badanym przedmiocie oraz dostrzeżonych sprzeczności pomiędzy rzeczywistością a teorią lub jej brakiem. *Hipotezy i teorie naukowe nie są wywodzone z zaobserwowanych faktów, lecz wymyślone w celu ich wyjaśnienia. Są one domysłami dotyczącymi związków, które mogą zachodzić między badanymi zjawiskami, prawidłowości i zasady, które mogą rządzić ich występowaniem. (...) Inwencji twórczej, nieodzownej w badaniu naukowym, pomaga dokładna znajomość osiągniętej już wiedzy w danym zakresie* (Hempel, 2001, s. 35–36). A zatem jeżeli nawet hipoteza nie jest opracowana na gruncie dotychczasowej wiedzy, to badacz może ją sformułować tylko wtedy, gdy w tym obszarze badawczym posiada dużą wiedzę. *Dążąc do rozwiązania*

problemu, uczony może puszczać wodze wyobraźni, a jego myśl twórcza może nawet pozostawać pod wpływem pojęć, których wartość naukowa jest wątpliwa (...) (Hempel, 2001, s. 37). Należy podkreślić, że w naukach przyrodniczych oraz w naukach społecznych zasadne jest formułowanie hipotez, które są weryfikowane i stanowią podstawę do formułowania nowej lub zmodyfikowanej teorii o przedmiocie badań.

Z punktu naukowego za hipotezę możemy uznać każde twierdzenie, które jest testowane w procesie badań (Hempel, 1968, s. 34). Z punktu semantycznego nazywamy jakieś przypuszczenie hipotezą, ale z punktu naukowego to zdanie jest hipotezą tylko wtedy, gdy zostanie poddane testowaniu. *Istotnym czynnikiem wpływającym na akceptację hipotezy jest jej względna prostota, w porównaniu z alternatywnymi hipotezami tłumaczącymi te same zjawiska* (Hempel, 1968, s. 63). Prostota hipotezy w naukach o bezpieczeństwie, która formułowana jest opisowo, sprawia wiele trudności, jednakże jej istotą jest taka konstrukcja zdań merytorycznych, by weryfikowane ich elementy nie wymagały spełnienia dodatkowych warunków koniecznych. Elementy weryfikowane powinny być tak sformułowane, by nie wyrażały w swych treściach dualizmu. W szczególnych przypadkach hipotezy mogą mieć charakter dualistyczny, ale wówczas ich weryfikacja następuje poprzez testy krzyżowe.

Jeżeli w nauce jakiś problem i jakaś hipoteza były wyjaśnione w sposób skomplikowany, a można wyjaśnić je w sposób prostszy i bardziej zrozumiały na podstawie innych danych, to taki problem i taka hipoteza nabierają znaczenia naukowego, mimo że wcześniej były zweryfikowane według innych założeń. Jeżeli ten sam problem i tę samą hipotezę weryfikujemy w inny sposób, to treści weryfikowane nabierają większej wiarygodności. Popper zakładał, że hipotezę prostszą łatwiej jest sfalsyfikować, ale w jego ujęciu prostota hipotezy nie oznaczała *ubóstwa treści*, a tylko treści konieczne (Popper, 2012, s. 102–105). Wyznacznikiem wiarygodności hipotezy są jej treści i jeżeli są osadzone w treściach teorii, to możemy stwierdzić, że weryfikowana hipoteza jest wiarygodna (Hempel, 1968, s. 70–72).

Wyjaśnianie problemów bezpieczeństwa oraz tworzenie teorii o nich jest głównym zadaniem nauk o bezpieczeństwie. Nauki o bezpieczeństwie interpretują źródła i przyczyny zidentyfikowanych faktów, wyjaśniają zjawiska oraz procesy bezpieczeństwa. Teza, że w naukach o bezpieczeństwie interpretujemy

bliską przeszłość i teraźniejszość faktów, zjawisk i procesów bezpieczeństwa, by wnioskować o doskonaleniu procesów i systemów bezpieczeństwa oraz tworzeniu teorii o nich, wydaje się zasadna, ale również zasadne jest odniesienie się do tego, że poprzez tworzenie teorii i doskonalenie jakości bezpieczeństwa w jakimś zakresie badacze i pragmatycy tworzą rzeczywistość bezpieczeństwa, która podlega kolejnym procesom badawczym. Takie rozumienie zadań dyscypliny nauk o bezpieczeństwie wskazuje na jej użyteczność społeczną, zakładając, że bezpieczeństwo jest wartością autoteliczną dla każdego jego podmiotu.

W naukach przyrodniczych wskazuje się, że wyjaśnienia naukowe powinny spełniać warunek istotności i warunek sprawdzalności (Hempel, 1968, s. 73–76), stąd zasadne jest odniesienie się do tych warunków w naukach o bezpieczeństwie. Warunek istotności oznacza, że przytaczane fakty o wyjaśnianym problemie mają z nim bezpośredni związek, tzn. wpływają na wyjaśniany problem. W procesie badań często gromadzimy wiele faktów, ale nie zawsze badacz potrafi dokonać ich selekcji w aspekcie ich istotności w stosunku do wyjaśnianego problemu i badanego przedmiotu. O wiarygodności wyjaśnienia nie świadczy liczebność faktów, a ich istotność. Natomiast warunek sprawdzalności oznacza, że inni badacze według tych samych założeń przeprowadzają proces badań i uzyskują ten sam wynik, co oznacza, że przyjęte do wyjaśnienia założenia były poprawne. Warunek sprawdzalności wyniku badań przeprowadza się poprzez doświadczenie i takie postępowanie badawcze jest możliwe w wielu dyscyplinach, ale w naukach o bezpieczeństwie spełnienie warunku sprawdzalności jest niemożliwe. Jeżeli spełnienie warunku sprawdzalności jest niemożliwe, w ujęciu nauk przyrodniczych oznacza to, że uzyskane wyniki badań i tworzone na ich podstawie teorie nie są naukowe. W konsekwencji następuje wykluczenie wielu dyscyplin, między innymi z nauk społecznych i humanistycznych. Niestety z takim stanowiskiem spotykamy się dość często ze strony reprezentantów innych dyscyplin naukowych, którzy poprzez pryzmat poznawczy własnej dyscypliny próbują wystawiać świadectwo uprawdopodobnienia naukowego wyników badań w innych dyscyplinach.

Możemy korzystać z wiedzy z innych dyscyplin naukowych, ale wiedza ta powinna być zaadaptowana do dyscypliny, w której będzie stosowana. Zatem w naukach o bezpieczeństwie nadal ważny jest warunek istotności, chociaż

stosując strategię jakościową, możemy postawić tezę, że fakty, które z pozoru nie są istotne, czasami mają ważne znaczenie do wyjaśnienia istoty tego, co badacz zamierzał wyjaśnić. Stąd warunek istotności również wymaga zrozumienia, a nie jego mechanicznego przenoszenia na grunt nauk o bezpieczeństwie. W naukach o bezpieczeństwie, w których badamy fakty, zjawiska, procesy oraz systemy bezpieczeństwa, nie wystąpi sprawdzalność wyniku, ponieważ procesu badań nie można powtórzyć ze względu na zmienność środowiska bezpieczeństwa i interakcji pomiędzy badanymi przedmiotami. O ile warunek istotności i sprawdzalności może być zastosowany w wielu dyscyplinach naukowych, to jednak w naukach o bezpieczeństwie nawet nie możemy wprost przenosić założeń warunku istotności. Warunek istotności oznacza, że badacz wyodrębnił czynnik lub zbiór czynników warunkujących zaistnienie określonego zjawiska. Oznacza to, że jeżeli wystąpi określony czynnik, to z pewnością wystąpią jego konsekwencje. Warunek istotności w prowadzonym doświadczeniu wskazuje, że ilekroć go zastosujemy, uzyskamy ten sam wynik, co nie budzi wątpliwości w naukach przyrodniczych, ale w naukach o bezpieczeństwie raczej interpretujemy go jako uwarunkowania wyjaśnienia określonego faktu, zjawiska lub procesu bezpieczeństwa, a nie przeprowadzenie dowodu na jego istnienie. Możemy postawić tezę, iż sformułowanie praw ogólnych w naukach o bezpieczeństwie jest złożone i mało prawdopodobne, natomiast możemy na podstawie badań formułować prawa szczegółowe i średniej ogólności.

Podsumowując, stosowanie hipotez w naukach społecznych oraz naukach o bezpieczeństwie stanowi istotny element procesu badawczego, umożliwiający nie tylko weryfikację założeń teoretycznych, lecz także lepsze zrozumienie złożonych zjawisk społecznych i problemów związanych z bezpieczeństwem. Hipotezy, zarówno w podejściu ilościowym, jak i jakościowym, pełnią funkcję narzędzi kierujących badania oraz pomagających systematyzować i interpretować uzyskane dane. Ich prawidłowe sformułowanie oraz stosowanie pozwala na osiągnięcie rzetelnych i wiarygodnych wyników, które mogą stanowić podstawę do formułowania efektywnych działań i strategii w obszarze bezpieczeństwa. W efekcie umiejętne posługiwanie się hipotezami przekłada się na rozwój wiedzy naukowej oraz praktyczne jej aplikacje, które oddziałują na poprawę stanu bezpieczeństwa w różnych wymiarach społecznych.

ZAKOŃCZENIE

W każdej dyscyplinie naukowej celem definiowania poszczególnych kategorii jest dążenie do jednoznacznego ich rozumienia, by zapewniało to właściwą komunikację naukową, ponieważ błędna ich interpretacja wprowadza chaos, który uniemożliwia komunikatywność oraz wprowadza odmienną interpretację wyników badań. A zatem to co przyjmujemy za istotne kategorie w danej dyscyplinie, jest pewnego rodzaju paradygmatem metodologicznym lub merytorycznym, który uzyskał zgodność co do jego zasadności w świecie nauki. W nauce z jednej strony wskazujemy na innowacyjność i różnorodność, ale z drugiej strony zachęcamy do jednolitości interpretacyjnej, co nie oznacza, że nauka stoi na straży niezmienności jej kanonów, a tylko to, że każda innowacja wymaga jej naukowego uprawdopodobnienia (Kuhn, 2009; Feyerabend, 2021). W nauce przyjmujemy paradygmaty w przeświadczeniu, że są wystarczająco uprawdopodobnione i innowacyjne. Przyjęcie *nowych* paradygmatów wymaga ich uzasadnienia oraz obudowania wiedzą i wówczas uprawiamy naukę normalną, wytwarzając wiedzę kumulatywną, by wieloaspektowo wyjaśnić wprowadzone innowacje, które tak długo funkcjonują w nauce, dopóki nie dostrzeżemy kryzysu ich wyjaśnień.

Mówiąc o założeniach w nauce, zakładamy (Lekka-Kowalik, 2012, s. 261–281), że te przesłanki, na które wskazujemy, są prawdziwe, i możemy oczekiwać, że wnioski będą prawdziwe. Stąd, zmieniając założenia o rzeczywistości, zmieniamy nie rzeczywistość, a wiedzę o niej. W naukach o bezpieczeństwie poprzez badanie nie zmieniamy bezpieczeństwa a tylko wiedzę o nim, co również potwierdzają założenia metodologiczno-metodyczne K. Poppera, że nauka zaczyna się od teorii i na niej się kończy. Badacz zmienia wiedzę o badanych przedmiotach, ale nie zmienia badanych przedmiotów. Może orzekać o ich istnieniu i na tej podstawie może wnioskować, że istnieją inne przedmioty, których dotychczas nie postrzegał. A zatem badacz nie zmienia wprost rzeczywistości, a tylko wiedzę o niej.

Badania jakościowe polegają na tym, że ich wyników badacz nie opisuje w liczbach. Niektóre obserwacje może opisać liczbami, ale wiele z nich stanowi jednak narracje tego, co postrzega. Badania jakościowe polegają na doborze w równym stopniu pozytywnych i negatywnych przypadków, których

poznanie pozwala wyjaśnić to, co badacz zamierza wyjaśnić. W procesie badań możemy przyjmować, że analizujemy tylko negatywne lub pozytywne przypadki i to też jest uzasadnione, jeżeli zamierzamy poznać ich przyczynę. Ale jeżeli zamierzamy poznać całość określonego problemu, to nie unikamy różnorodności ocenianych przypadków. Indukcja analityczna opiera się na obserwacji, wychodzi poza zastane opisy zdarzenia oraz poszukuje związków i zależności pomiędzy zmiennymi (Silverman, 2012a, s. 257–260). Polega na opisywaniu zgodności oraz niezgodności w badaniach określonego przedmiotu i na tej podstawie formułowane są wnioski.

W krytycznym myśleniu o problemie i przedmiocie badań oraz pozyskiwanych danych interpretowanych według badań jakościowych (Silverman, 2012b, s. 273) zinterpretowanych na gruncie nauk o bezpieczeństwie zasadne jest przyjąć założenia, że:

- należy dążyć do negacji opisów faktów, procesów i zjawisk zawartych w literaturze przedmiotu w relacji do rzeczywistości społecznej. Sceptycyzm jest uniwersalną cechą badań naukowych, która pozwala dostrzec nieścisłości oraz zbyt dużą ogólność w wyjaśnieniach. W istocie dążenie do negacji teorii, twierdzeń, treści hipotez jest ich falsyfikacją i jeżeli proces falsyfikacji jest negatywny, to oznacza, że dana teoria osiągnęła jakiś stopień koroboracji, który K. Popper nazywał jej *hartem*;
- w procesie badań należy stosować porównania podobnych problemów, faktów, zjawisk, przedmiotów i uzyskanych z nich wniosków. W procesie porównania odwołujemy się do przypadków potwierdzających i zaprzeczających dane teorie lub hipotezy, co pozwala formułować obiektywne wnioski;
- należy dokonywać wielostronnej analizy danych według różnych metod badawczych, co oznacza, że badacz, jeżeli jest to możliwe, powinien stosować triangulację i jeżeli uzyskane wyniki w procesie badań z różnych metod tego samego przedmiotu są zbieżne, to można wnioskować, że uzyskany wynik jest uprawdopodobniony, co również nazywane jest rzetelnością i trafnością wyniku;

- należy dokonywać analiz i porównań przypadków oraz ich odchyłeń od powszechnie postrzeganych norm, co wymaga określenia tego, co jest normą jako wzorzec do porównań;
- do scalenia i porównania wyników badań można stosować odpowiednio opracowane tabele, wykresy oraz inne narzędzia poglądowe, co powoduje, że porównywane fakty są wprost zauważane.

Pomiar jakościowy polega głównie na opisie danego zjawiska według jego cech i relacji zachodzących pomiędzy nimi. Wyszczególnienie porównywalnych części składowych badanego procesu, zjawiska, systemu bezpieczeństwa umożliwia określenie ich funkcjonalności w całości i relacji lub interakcji pomiędzy nimi. Takie podejście pozwala dostrzec w rzeczach niemierzalnych to, co stanowi ich istotę. *W rezultacie badania jakościowe mogą być dyskredytowane, a nawet zagrożone przez nowy konserwatyizm metodologiczny propagowany w imię badań opartych na dowodach i scjentystycznie zorientowanych badaniach edukacyjnych* (Lincoln, 2014a, s. 246). Stanowisko dyskredytujące proces badań ze względu na przyjęcie strategii jakościowej jest szkodliwe, ponieważ hamuje rozwój nauk społecznych i poznanie tych przedmiotów, które do wyjaśnień ich istoty wymagają szerokich opisów i uzasadnień. Teza, że konserwatyizm metodologiczny jest szkodliwy, jest zbyt ostra i jednostronna, tak samo jak stanowisko badaczy negujących metody jakościowe. Według Yvonn S. Lincoln działania badaczy jakościowych są krępowane głównie poprzez dyskurs o tym, co jest istotą badań opartych na dowodach, oraz o tym, co powinno być uznane za badania naukowe (Lincoln, 2014a, s. 246). Krytycy badań jakościowych zwykle wyprowadzają swoje uzasadnienia z własnej dyscypliny w odniesieniu do dyscyplin i specjalności naukowych, których nie reprezentują. Niekiedy w literaturze przedmiotu dostrzega się opinie różnych badaczy obniżające wartość stosowanych metod jakościowych na rzecz metod ilościowych lub empirycznych, co wydaje się niezasadne, ponieważ to nie metoda jest wartością, a wynik uzyskany poprzez jej zastosowanie. Dobór metod w procesie badań powinien być odpowiedni do wyjaśnianego problemu, osiąganego celu, badanego przedmiotu oraz weryfikowanych hipotez (Czupryński, 2023, s. 109–118), a uzasadnieniem ich stosowania jest dążenie do wzrostu uprawdopodobnienia wyniku badań i formułowanych na ich podstawie teorii (Popper, 2012, s. 93–95, 182–187 i następne).

Badacze jakościowi stoją na stanowisku, że metoda badawcza, bez względu na to, czy ma charakter jakościowy, ilościowy czy empiryczny, sama w sobie nie jest lepsza lub gorsza od innej. W literaturze przedmiotu dostrzega się tezę, że niektórzy badacze dokonujący wyboru stosowania metod jakościowych w badaniach kierują się kryterium negatywnego ich doboru ze względu na ich osobisty poziom umiejętności posługiwania się innymi metodami (Silverman, 2012b, s. 133). Taka teza być może znajduje uzasadnienie w nielicznych przypadkach, jednakże należy mieć świadomość, że badacz podejmuje się wyjaśnienia luki poznawczej w tym obszarze, w którym czuje się najbardziej kompetentny i stosuje te metody, które w jego przekonaniu są wystarczające oraz konieczne.

Badania naukowe w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie zmierzają do wyjaśnienia:

- faktów, procesów i zjawisk społecznych kreujących bezpieczeństwo;
- funkcjonowania jednostek, zbiorowości społecznych i relacji oraz interakcji między nimi w aspekcie bezpieczeństwa;
- instytucji bezpieczeństwa, ich zasobów oraz sposobów ich funkcjonowania i realizowania zadań na rzecz bezpieczeństwa;
- systemów, podsystemów i elementów bezpieczeństwa, a przede wszystkim relacji i interakcji pomiędzy nimi.

Ogólny zakres poznawczy nauk o bezpieczeństwie wskazuje, że do ich zbadania mogą być stosowane metody jakościowe i ilościowe, a w niektórych przypadkach empiryczne. W naukach o bezpieczeństwie zidentyfikowanie nowych faktów nie stanowi nowej teorii, ale po ich wyjaśnieniu i opisaniu poszerzamy zakres teorii i w ten sposób powstaje nowa wiedza. Badania jakościowe w naukach o bezpieczeństwie w dużym stopniu zajmują się wytworzeniem nowej wiedzy o faktach, a nie ich odkryciem, stąd teza, że (...) *umiejętności naukowców społecznych uwidaczniają się w ich zdolności do spojrzenia na świat od nowa, a tym samym do stworzenia możliwości głębszego wglądu w problem* (Silverman, 2012b, s. 210). Postrzeganie badań jakościowych (Silverman, 2012a, s. 52–69) w naukach o bezpieczeństwie, podobnie jak w innych dyscyplinach, odnosi się do:

- preferowania danych jakościowych jako interpretacji pojęć, obrazów, sytuacji, co nie wyklucza dopełniania ich innymi danymi.

Jeżeli uzyskamy dodatkowe dane ilościowe lub empiryczne, to wzbogaca to wynik i pozwala całościowo zinterpretować to, co wymaga wyjaśnienia;

- preferowania danych naturalnych uzyskanych w bezpośredniej obserwacji, w wyniku nieustrukturyzowanych wywiadów. Jednakże to założenie wymaga zastrzeżenia, ponieważ badania jakościowe dotyczą również wtórnej analizy danych jakościowych, ilościowych, a także ich interpretacji dokonanej przez wcześniejszych badaczy;
- preferowania znaczeń a nie zachowań, co wymaga interpretacji postrzeganej rzeczywistości z punktu respondentów. Oznacza to, że respondenci powinni mieć swobodę wyrażenia swych myśli, a nie wypowiadać się według preferowanego poglądu teoretycznego, ponieważ wówczas badacz uzyska tylko zaprzeczenie lub potwierdzenie i takie podejście powinno być stosowane podczas wywiadów raczej nieustrukturyzowanych niż ustrukturyzowanych. Jednakże w naukach o bezpieczeństwie i nie tylko podczas badania opinii respondentów badacze często proponują kategorie, których oceny ważności dokonuje respondent, stąd by uzyskać możliwość ich sklasyfikowania, niezbędne jest przygotowanie przez badacza ocenianych kategorii z możliwością dopisania przez respondenta dodatkowych;
- odrzucenia modelu poznania z nauk przyrodniczych, co nie oznacza jego negacji, a raczej dostosowania do nauk społecznych i twórczego wykorzystania, po wprowadzeniu zmian w aspekcie przedmiotu zainteresowania nauk społecznych. Dotyczy to zwłaszcza wnioskowania indukcyjnego na podstawie eksperymentu i doświadczenia, które w naukach przyrodniczych są prowadzone często, a w naukach społecznych rzadziej. Model poznania w badaniach jakościowych odnosi się do założeń metody naukowej stosowanej w naukach o bezpieczeństwie, gdzie proces badawczy inicjuje identyfikacja problemu naukowego lub jeżeli na temat określonego przedmiotu nie posiadamy zasobów wiedzy naukowej, to wówczas stosowane są założenia metodologii teorii ugruntowanej;
- preferowania badań indukcyjnych opartych na wyprowadzaniu hipotez z danych niż z teorii problemu, co również wymaga zastrzeżenia, ponieważ takie podejście stosowane jest w metodologii teorii ugruntowanej, a w badaniach jakościowych badacze stosują różne podejścia

teoriopoznawcze, adekwatne do wyjaśnianego problemu, osiąganego celu, badanego przedmiotu oraz weryfikowanych hipotez. W naukach o bezpieczeństwie interpretujemy fakty, procesy, zjawiska systemu bezpieczeństwa i w procesie badań stawiamy hipotezy, które nie wynikają wprost z indukcjonizmu, ale stanowią interpretacje zastanej wiedzy, która jest weryfikowana. Badacz w naukach o bezpieczeństwie nie odkrywa faktów i ogólnych praw społecznych, które stanowią podstawę teorii do wykorzystania we wszelkich sferach życia społecznego. Interpretacja faktów, procesów, zjawisk, systemów w obszarze bezpieczeństwa w większości przypadków jest jednostkowa i dotyczy szczególnych przypadków i uwarunkowań ich zaistnienia, a zatem wnioski służące do tworzenia o nich wiedzy dotyczą wiedzy szczegółowej a nie ogólnej.

Należy podkreślić, że postrzeganie badań jakościowych, pomimo założeń, że są uniwersalne w wielu dyscyplinach, jest jednak intencjonalne i oznacza, że nie wszystkie elementy muszą być uwzględnione w naukach o bezpieczeństwie lub innej dyscyplinie, w której są stosowane. Natomiast nie ulega wątpliwości, że podstawowym zadaniem badań jakościowych, tak jak wszystkich badań naukowych, jest wytworzenie wiarygodnej wiedzy o rzeczywistości (Silverman, 2012a, s. 239–279) bez względu na to, w jakiej dyscyplinie są stosowane. W badaniach bezpieczeństwa badania jakościowe mają duże znaczenie, ale pełną interpretację wyniku uzyskuje się, stosując różne podejścia teoriopoznawcze. Stąd można wnioskować, że paradygmatem teoriopoznawczym w naukach o bezpieczeństwie jest eklektyzm poznawczy, którego istotą jest stosowanie takich założeń badawczych, by maksymalnie zbliżyć się do prawdy naukowej.

By dokonać oceny zasadności prowadzonych badań według przyjętych przez badacza założeń teoriopoznawczych nie tylko w nurcie badań jakościowych (Silverman, 2012a, s. 242), konieczne jest twórcze odniesienie się do nich na gruncie własnej dyscypliny według kryteriów:

- czy przyjęte metody badawcze są adekwatne do wyjaśnianych problemów;
- czy istnieją związki z przyjętymi kanonami wiedzy lub weryfikowanych teorii, a badanym przedmiotem;

- czy badacz przekonująco uzasadnił kryteria, które posłużyły do wyboru badanych przypadków, gromadzenia danych oraz ich analiz;
- czy precyzja pozyskiwanych danych wynikająca ze stosowanych metod odpowiada potrzebom wyjaśnianych problemów i weryfikowanych hipotez;
- czy pozyskiwanie faktów i ich analiza były systematyczne;
- czy wokół pojęć oraz kategorii pochodzących z badań prowadzony był właściwy dyskurs naukowy;
- czy dyskutowane dane zaświadczać za lub przeciw twierdzeniom badacza;
- czy można przeprowadzić wyraźny podział pomiędzy danymi a ich interpretacją.

Takie podejście do procesu badań pozwala badaczowi i oceniającym proces i wynik badań twórczo odnosić się do uzyskanych faktów i ich interpretacji. Oceniając jakość procesu badań i uzyskanych wyników, nie kierujemy się własnym przeświadczeniem, że tak powinno być, a raczej stawiamy sobie pytanie, czy ta procedura badawcza była wystarczająca do wyjaśnienia problemu, osiągnięcia celu i zweryfikowania hipotez. Takie postrzeganie procesu badań nie pozbawia indywidualizmu i innowacyjności badacza, a raczej wspiera i rozwija dążenie do nieskrepowanego poszukiwania wyjaśnień na gruncie nauki.

Ogólne założenia prowadzenia badań jakościowych wskazują, że:

- uzyskana wiedza jest postrzegana jako jej trafność o badanym przedmiocie, a nie przekonanie o jej prawdziwości;
- rzeczywistość jest niezależna od twierdzeń badacza;
- rzeczywistość jest postrzegana w ujęciu określonej perspektywy społecznej (Silverman, 2012a, s. 245).

Wyszczególnione założenia badań jakościowych są uniwersalne i tak postrzegane mogą być stosowane w naukach o bezpieczeństwie i innych dyscyplinach, jeżeli badacze z tych dyscyplin uznają ich stosowanie za zasadne. W literaturze przedmiotu dostrzega się cechy przypisane metodom jakościowym i ilościowym, ale wydaje się, iż są one raczej intencjonalnie wyrażane przez różnych badaczy

niż rzeczywiste. Metodom jakościowym przypisuje się cechy, że są: miękkie, elastyczne, subiektywne, polityczne, obejmują studia przypadków, spekulatywne, ugruntowane w rzeczywistości. Wobec metod ilościowych wskazuje się, że są: twarde, ustrukturyzowane, obiektywne, wolne od wartościowania, realizowane w formie sondaży, testują hipotezy, abstrakcyjne (Silverman, 2012a, s. 52–69).

Na koniec warto podkreślić, że stosowanie badań jakościowych w naukach o bezpieczeństwie przynosi wiele istotnych korzyści. Przede wszystkim pozwala na dogłębne zrozumienie zjawisk, procesów i kontekstów społecznych, które są kluczowe dla analizy problemów bezpieczeństwa, a które często są pomijane lub niedostatecznie uchwycone przez metody ilościowe. Badania jakościowe umożliwiają badaczom uchwycenie subtelności postaw, zachowań i doświadczeń ludzkich, co jest niezwykle ważne, gdyż człowiek jest podstawowym podmiotem bezpieczeństwa. Ponadto metody te są elastyczne i adaptowalne do specyfiki badanego środowiska, co pozwala na analizę sytuacji w zmiennych warunkach społecznych i czasowych. Badania jakościowe dostarczają także interpretacji i wyjaśnień, które umożliwiają lepsze rozumienie dynamiki systemów bezpieczeństwa oraz wzajemnych relacji między jego podmiotami. Dzięki temu badania te uzupełniają metody ilościowe, tworząc całościowy obraz badanego zagadnienia, co prowadzi do bardziej wiarygodnych i użytecznych wyników badawczych.

Wnioski: z badań wybranych treści literatury przedmiotu oraz dyskursu pozwalają postawić tezę, że w badaniach bezpieczeństwa dane z badań jakościowych i ilościowych wzajemnie się dopełniają i nie konkurują ze sobą o większą wiarygodność, ponieważ istotą badań naukowych nie jest przetestowanie założeń teoriopoznawczych, a uzyskanie wiarygodnego wyniku badań i na podstawie uzyskanych wniosków doprecyzowanie lub wytworzenie alternatywnej teorii o badanym przedmiocie.

REFERENCES

- Charmaz, K. (2014a). *Teoria ugruntowana w XXI wieku. Zastosowanie w rozwijaniu badań nad sprawiedliwością społeczną*. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.). *Metody badań jakościowych. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czupryński, A. (2023). Postrzeganie metody naukowej w naukach o bezpieczeństwie. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety*, 27, 109–118.
- Czupryński, A., Górnikiewicz, M., Kochańczyk, R., Kogut, B. (2024). Postrzeganie problemu badawczego w naukach o bezpieczeństwie, *Jurnal of Modern Science*, 4(58), 156–178.
- Feyerabend, P. K. (2021). *Przeciw metodzie*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Gibbs, G. (2015). *Analizowanie danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Glaser, B.G., Strauss, A.L. (2009). *Odkrywanie teorii ugruntowanej*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Glen, A. (2021). *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu. Aksjologia. Ontologia. Epistemologia. Metodologia*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UP-H w Siedlcach.
- Hammersley, M., Atkinson, P. (2000). *Metody badań terenowych*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-Ka.
- Hempel, C.G. (1968). *Podstawy nauk przyrodniczych*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe-Techniczne.
- Hempel, C.G. (2001). *Filozofia nauk przyrodniczych*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Hensel, P., Glinka, B. (2012a). *Teoria ugruntowana*. W: D. Jemielniak (red.). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jemielniak, D. (red.) (2012a). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kuhn, T.S. (2009). *Struktura rewolucji naukowych*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Lekka-Kowalik, A. (2012). Filozoficzny kontekst nauki. *Roczniki Filozoficzne*, LX(4), 261–281.
- Lincoln, Y.S. (2014a). *Komisje etyczne i konserwatyzm metodologiczny*. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.). *Metody badań jakościowych. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Niżnik, J. (1979). *Przedmiot poznania w naukach społecznych*. Warszawa: PWN.
- Popper, K.R. (2012). *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ratajewski, J. (1993). *Elementy naukoznawstwa i główne kierunki rozwoju nauki europejskiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytet Śląski.
- Silverman, D. (2012a). *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Silverman, D. (2012b). *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stasik, A., Gendźwiłł, A. (2012a). *Projektowanie badania jakościowego*. W: D. Jemielniak (red.). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.